

TAJNI POSAO

SREBRENICA ILI MUZEJ TREĆEG HOLANDSKOG BATALJONA
U POTOČARIMA - SREBRENICA

Posmatranje iz ptičje perspektive WOB-dokumenata
(Zakon o javnom pristupu informacijama)

Jehanne van Woerkom

Član bivšeg Političkog komiteta Stari Most (PCSM)

SADRŽAJ

Predgovor (ir. J. Grünbauer).....	2
Saopštenje za štampu.....	4
Odgovornost.....	6
Odnos Holandija-Srebrenica.....	8
Naljepnice.....	10
Savjetodavni odbori.....	11
Autentičnost!.....	12
Osmatračnica Foxtrot.....	14
Izgradnja kapaciteta.....	16
Turizam i mir.....	18
Preživjeli (Majke Srebrenice).....	19
Mezarje Potočari.....	20
Dokumentarni film.....	21
Otvaranje.....	22
Finansije (ir. J. Grünbauer).....	23

Tekst & fotomontaža: Jehanne van Woerkom, www.jehannevanwoerkom.nl

Sa Holandskog i Engleskog na Bosanski preveo: Dževad Kurić

Original edition: De Geheime Deal

Prelom i štampnje: Torendruk grafische producties bv, Nijkerk

Izdavač: Fondacija Istorija totalitarnih režima i njihovih žrtava, www.sgtrs.nl

ISBN/EAN: 978-90-828843-1-9

Juli 2018.

Sva prava zadržana. Ništa od ove publikacije ne može se reprodukovati, čuvati u automatiziranoj bazi podataka ili objaviti u bilo kom obliku ili na bilo koji način, elektronski, mehanički, fotokopiranjem, snimanjem, ili na bilo koji drugi način, bez prethodne pismene dozvole izdavača.

PREDGOVOR

Jehanne van Woerkom je ljuta i ogorčena. Kako se može na ovakav način baviti prošlošću drame Srebrenica. Holandija neprestano izbjegava da prizna sukrovnju u užasnim događajima oko pada enklave Srebrenica. To je bilo na i oko 11. jula 1995. pred očima holandskog kontingenta Dutchbata. Izgleda čak da se preko glava žrtava genocida i zarađuje!

Radeći u dječijem vrtiću izbjegličkog centra u Crailo Jehanne je razgovarala sa prvim izbjeglicama iz Srebrenice koje su tražile sigurnost u Holandiji. Slušala je priče očevidaca. Od tada je predmet Srebrenica postao dio njenog života: "Dutchbat je tamo bio i u moje ime, sa zadatkom da zaštiti stanovništvo enklave. To se nije dogodilo. Zbog toga sam ja kao građanka Holandije suodgovorna."

Jehanne se uključila u rad (u međuvremenu bivšeg) Političkog Komiteta Stari Most, koji je organizovao za 11. juli godišnje Sjećanje na Srebrenicu u Den Hagu. 1999. je dobila zadatak da napravi jedan pokretni spomenik, koji predstavlja srce komemoracije. Do dana današnjeg. Spomenik predstavlja montaže fotografija koje je ona napravila za vrijeme masovnih sahrana iskopanih i identificiranih osoba na groblju u Potočarima.

Tokom konferencije koju je Jehanne posjetila 2014. godine, holandska mirovna organizacija PAX objavila je saopštenje za javnost u kojem se navodi da PAX osniva muzej Srebrenice u bivšem kompleksu Holandskog bataljona u Potočarima u Bosni. Pripreme su već u punom zamahu! Finansirane od strane Ministarstva Inostranih poslova i Ministarstva odbrane i Ambasade Holandije u Sarajevu, kao tranzitnog kanala. Vrhunsko zaprepaštenje. Stari Most, veoma stručan, ne zna ništa. Izbjeglice iz Srebrenice, koje žive u Holandiji, ali ne i oni koji su uključeni! Pitanja se postavljaju: prema saopštenju za štampu vojnici Holandskog bataljona imaju istaknutu ulogu u realizaciji projekta. Da li je to možda "Muzej Holandskog bataljona"? To ipak ne može biti istina?! Koju ulogu imaju preživjeli? Koliko su stručni uključeni zaposlenici imajući u vidu ovu tako osjetljivu temu?? I tako dalje. Pitanja koja su postavljena su zaobiđena ili nisu odgovorena. Tretman PAX-a je čak i agresivan. Zašto tako tajno? Ima li nešto da se skriva? Bosanci u Holandiji se osjećaju uvrijeđenim i pogrešno shvaćenim ... Muzej u Potočarima je otvoren u februaru 2017. Navijačke reakcije PAX-a, Holandskog ambasadora u Sarajevu i Uprave muzeja u Potočarima. Ali zar nismo vidjeli u dokumentarnom filmu, koji je pravio KRO/NCRV za vrijeme procesa izgradnje, ljutite reakcije Majki Srebrenice, koje su mogle pogledati dokumentarac prije otvaranja?¹

Sve ovo oko uređenja holandskog muzeja je privuklo pažnju haškog urednika Edwina Giltaya koji je našao da se slično događa samo u nekom zaostalom kolonijalnom regionu u inostranstvu. Pošto se gradonačelnik Srebrenice žalio na prevaru sa holandskim novcem namijenjenim za pomoć Srebrenici Edwin je tražio pojašnjenje finansijskog stanja projekta. Zbog toga je 28. aprila 2017. pokrenuo postupak u Ministarstvu inostranih poslova, pozivajući se na Zakon o javnom pristupu informacijama (WOB). Nakon puno napora Edwin je dobio više od 600 stranica u ruke. Međutim, ovdje su bili lakirani mnogi osjetljivi pasusi.² Kada je Jehanne pregledala WOB- dokumente odlučila je da napiše svoje komentare, Bila je iznenađena i ogorčena zbog skandaloznih stvari koje je otkrila. Njena zanimljiva priča mogla bi biti priča sviju koji se duboko stide tog stanja stvari, sviju koji su traumatizirani izbjegli iz Srebrenice i time isključeni, svih koji su u Holandiji predani da se "Srebrenica" nikada više neće dogoditi.

Johann Grünbauer

SGTRS Fondacija za istoriju totalitarnih režima i njihovih žrtava

1. 'Borba za Muzej Srebrenica', emitovano 10 juli 2017 na NPO 2 u 20.25-21.25. Režija Kay Mastenbroek.

2. WOB-dokumenti mogu se naći na www.sgtrs.nl/documenten/museum

SAOPŠTENJE ZA ŠTAMPU

Lokacija: Dom za demokratiju i vladavinu prava ProDemos u Den Hagu, juli 2014. Jedno veče o temi 'Srebrenica'. Radilo se nešto o Trećem holandskom bataljonu Dutchbat III. Na svakoj stolici je ležao jedan A4. Hej! Jedno saopštenje za štampu Mirovne organizacije PAX. Ton je bio primjetno triumfalan, pogledajte ovdje:

BIVŠA KOMANDA HOLANDSKOG BATALJONA U SREBRENICI POSTAJE MUZEJ

03.07.2014

Bivša Komanda Holandskog bataljona (Dutchbata) u Potočarima (Srebrenica) će se temeljno renovirati, opremiti kao muzej i otvoriti za posjetioce. Također će se uz pomoć veterana Holandskog bataljona obnoviti jedan stari stražarski toranj na tom terenu i u brdima jedna osmatračnica. Zgrade koje će se renovirati su dio Memorijalnog centra u Potočarima (MCP). Za ovaj projekat će Memorijalni centar i mirovna organizacija PAX dobiti finansijsku podršku Holandske ambasade u Sarajevu.

Jedan broj prostorija u bivšoj komandi biće uređen isto kao i u julu 1995., kada je Holandski bataljon koristio zgradu. U pojedinim prostorijama biće izložba sa fotografijama poznatih bosanskih i holandskih fotografa i veterana Holandskog bataljona. Takođe će biti prezentirane priče i izjave veterana na Holandskom, Engleskom i Bosanskom.

Podrška Holandije

Holandska ambasada u Sarajevu finansira ovaj projekat, a holandska Ministarstva Odbrane i Vanjskih poslova su također sadržajno uključena, pored ostalog davanjem na raspolaganje fotografija, karata i dokumenata. Renoviranje bivše komande je rezultat ranijih zahtjeva organizacija preživjelih, dogovora sa veteranima Holandskog bataljona i posjete jedne delegacije Parlamenta Holandije Srebrenici i političkog obećanja članova Vlade.

Mirovna organizacija PAX je zadužena da u tijesnoj saradnji sa Memorijalnim centrom Kamp Westerbork izvrši obuku vodiča i saradnika Memorijalnog centra u Potočarima i za radne posjete Holandiji uprave i osoblja tog centra, kao i Udruženju preživjelih Srebrenice. Obje organizacije pomažu već duže od deset godina postepeni razvoj ovog memorijalnog centra.

PAX je veoma zadovoljan sa finansijskom podrškom Holandije. Dion van den Berg iz PAX-a kaže: 'Ovaj projekt nudi mnogim zainteresovanim Bosancima i Holanđanima dodatne mogućnosti da kroz vlastite priče i iskustva pruže svijetu poruku Srebrenice.'

Cilj projekta je da se prikupe značajne informacije o Srebrenici i da se iste učine dostupnim. Ne radi se o traganju za krajnjom istinom o Srebrenici; priče i vizije koje su konfliktorne, prezentiraće se jedna pored druge. Holandska vlada je ranije dala značajan finansijski doprinos izgradnji mezarja preko puta bivše baze u Potočarima i subvenciju za "Black Box", prvu malu prostoriju za ekspozicije u jednoj drugoj zgradi na terenu.

Iznenadjenje! Jesam li nešto propustila? Zašto ne znam ništa? I, prilikom raspitivanja te večeri, ispostavilo se da je ova najava za svakoga bila jedno (neugodno) iznenađenje. Poslije se dalje raspitujem kod mojih bosanskih prijatelja iz Platforme BiH i Udruženja preživjelih Srebrenica '95, koji žive u Holandiji. Pokazalo se da niko od njih nije upoznat sa projektom PAX-a. Isto kao i moji drugari iz Starog Mosta. Politički komitet Stari Most (PCSM) je 1996. prvi put na Het Pleinu u Den Hagu 11. jula organizovao sjećanje na pad enklave Srebrenica. Prošle godine, 2017., već po dvadesetidruzi put! PAX nam se priključio 2000. godine, kao i neke bosanske organizacije: dakle, mi sjedimo zajedno za istim stolom ove godine već 17 godina. Nezadovoljstvo na svim stranama.: Zašto ne znamo ništa? Jeli moguće da ništa ne znamo? Ima li nešto što se od nas krije? šta je to što mi ne možemo znati? Ovo saopštenje za štampu u najmanju ruku budi sumnje.

'Baza holandskog bataljona biće namještena kao muzej i otvorena za posjetioce.' Ali kamp je uobičajeno otvoren. Ja lutam već godinama tim ogromnim prostorijama. Tamo se već nalazi jedan muzej: Black Box. Finansijska pomoć Holandske ambasade u Sarajevu? Misli se naravno na finansiranje od strane Ministarstva odbrane i Ministarstva spoljnih poslova. Sad je sve jasno! 'Čiji hljeb jedeš, njegov jezik govoriš.'

U saopštenju se ne govori o "potrazi za krajnjom istinom". Kakva arogancija prema porodicama žrtava! One traže upravo krajnju istinu? Šta radi PAX na tome? Veterani Holandskog bataljona koji u ovom saopštenju zauzimaju značajno mjesto? Opet se radi o nama. Ali ipak: 'Ovaj projekt nudi mnogim Bosancima i Holanđanima dodatne mogućnosti da sa svojim ispovijedima i iskustvima učvrste poruku Srebrenice svijetu.'

Vidjećemo to!

U svakom slučaju činilo mi se nužnim da snažno reagujem i da odmah obavijestim što je moguće više zainteresovanih – na prvom mjestu one kojih se ovaj slučaj najviše tiče, preživjele Srebreničkog genocida koji žive u Holandiji. Vjerovatno prekasno jer je projekat već bio u fazi realizacije. Ali to je bilo najmanje šta sam još mogla uraditi.

MCP-PAX-PROJEKAT SREBRENICA – MUZEJ POTOČARI

(u bosanskim medijama nazvan: DUTCHBAT-MUZEJ POTOČARI)

ODGOVORNOST

Konfrontirani sa činjenicom holandskog uređenja Muzeja Srebrenica u Memorijalnom centru Potočari (MCP), o čemu nisu znali moji prijatelji iz Srebrenice koji žive u Holandiji, reakcija je uglavnom bila kratka”

‘Ovdje se novac zarađuje na našem genocidu.’

‘Sve je već riješeno.’

‘Tako to ide uvijek. Uvijek se radi o vama.’

Sa holandske strane takođe, a radi se o osobama koje su aktivne u holandskoj solidarnosti sa Srebrenicom, čula sam snažno iznenađenje. Zašto mi ne znamo ništa i zašto to moramo čuti od Tebe? Ipak se radi o jednom projektu Holandije? Plaćenim našim novcima od poreza? Naše znanje (knowhow), se ne računa?

Šta sam mogla reći? Ja takođe nisam znala zašto je sve bilo tako tajanstveno. Iako sam imala, zbog mog godinama izgrađivanog iskustva, ipak moje slutnje.

Meni je ostalo da tražim objašnjenje od onih koji upravljaju projektom: PAX, Kamp Westerbork, Ambasada Holandije u Sarajevu. Sa transkriptima mojih pitanja i eventualnih odgovora kontaktiram sa bosanskim organizacijama i mojim drugarima iz Starog Mosta, koji su se kasnije priključili zahtjevu za pojašnjenje.. To nije pomoglo. Reakcija ambasadora Kraak-a: gdje se upliće ta Van Woerkom! (Mogla sam znati.) Vođa projekta iz PAX-a: ‘Imaj povjerenja.’ I malo iza toga: ‘Mi smo ovim već dugo vremena zauzeti.’ Ali mi mu nismo baš vjerovali.

Tako je to išlo tamo i ovamo jedno vrijeme. Tada je ‘projekat’ zakopao svoje pete u pijesak. Nikakav odgovor više nije stizao. Bio je prezir za naše brige. PAX ima jedno razvijeno odjeljenje za PR/komunikacije, ali je ono u ovom slučaju bilo bespomoćno. Projekat je jednostavno prošao.

Jednom od mojih drugara iz solidarnosti sa Srebrenicom bilo je previše ignorisanja i on je 27 aprila 2017. pokrenuo WOB proceduru s ciljem da stvori uvid u novcane procedure tog projekta. Zakon o otvorenosti uprave (De Wet Openbaarheid van Bestuur – WOB) omogućuje građanima uvid u dokumenta koja se primijenjuju u određenim poslovima, u ovom slučaju u vezi Muzeja Srebrenica u Potočarima.

Nakon nekoliko izvinjenja ministra Koendersa u vezi zakašnjenja slanja dokumenata primljena je 2. augusta 2017.obilna WOB-dokumentacija (614 stranica).

Prošla sam brzo kroz istu. To se pokazalo veoma korisnim. Zajedno sa dokumentarcem Bitka za Muzej Srebrenica ista daje jednu – iako nepotpunu - sliku okolnosti, od početka do otvaranja muzeja. Nevolje, autoritarni odnosi, oni koji su ‘konstruktivno’ saradivali, ometači koji su ponekad čak vršili obstrukciju, nestručnost, radnici, plaćanje i tako dalje.

Zbog glomaznosti, službenim jezikom sastavljeni izvještaj najčešće ne poziva na detaljno prekopavanje, činilo mi se najbolje da moja prethodna zapažanja, podijelim i distribuiram. Naravno, bilo je to lično viđenje na bazi jednog broja izvora: WOB-dokumenata, Muzej holandskog bataljona, dokumentarca Bitka za Muzej Srebrenica, izvještaja Nieuwsblad van het Noorden i Dnevnog Avaza, dogovor u Starom Mostu, razmjena pisama i razgovori sa članovima Platforme BiH i Udruženjem

preživjelih Srebreničkog genocida '95, razgovor sa Ambasadorom BiH u Den Hagu, režiserom Kay Mastenbroek i Hasanom Nuhanovićem, bivšim prevodiocem Holandskog bataljona.

Moje opservacije su podijeljene u poglavlja koja najviše govore o praćenju procesa realizacije Muzeja Holandskog bataljona.

Priču o novčanim tokovima ostavljam drugima. To je previše za mene. Pravi mi vrtoglavicu. Znam samo jedno: Svi sudionici su uzeli veliki novac!

Pročitajte!

Bussum (Nederland), juli 2017.

Jehanne van Woerkom
Članica bivšeg Političkog Komiteta Stari Most

ODNOS HOLANDIJA - SREBRENICA

Čitajte:

**ODNOS IZMEĐU BOSANACA U HOLANDIJI,
HOLANDSKA SOLIDARNOST SA SREBRENICOM I PAX ZA MIR**

'Učešće nevladinih organizacija Holandije u tome (zahtjevu Trećeg holandskog bataljona za razvoj jednog muzeja na bivšem kampu Dutchbata u Potocarima – JvW) **je dobrodošlo, s tim da to učešće može računati na podršku stanovnika Srebrenice.**' (*Pasus iz jednog pisma kojeg su uputili ministar Stranih poslova Rosenthal i ministar Odbrane Hillen Parlamentu 20. marta 2012*)

Dalje čitam negdje u WOB-dokumentima jedan istovjetan savjet: **'Za pojedine aktivnosti mogu se takođe drugi pozvati i uključiti, kao što su: [...] udruženja Bošnjaka i Bosanaca koji žive u Holandiji.'**³

Krajem jula 2014. poslata je moja prva reakcija na PAX-ovo saopštenje za štampu od 3. jula 2014. na veliki broj adresa ('Stara vijest: Bivša komanda Holandskog bataljona u Srebrenici postaje muzej'). Integralni tekst pisma je postavljen na stranicu Platforme BiH, sa jednim veoma pozitivnim komentarom tadašnjeg predsjednika Ervina Sendijarevića.

Prezentacija PAX-ovog projekta izvršena je 1. oktobra 2014. za dijasporu BH u Holandiji u Ambasadi BiH u Den Hagu. Bila sam prisutna. Ispostavilo se da su putem mog pisma prisutni bili upoznati o već godinama postojećem projektu. Indignacija. 'Na nas niko ne računa!'

PAX, uz podršku ambasadora Halilovića, prikazao je nekoliko listova i izložio tehničke planove rekonstrukcije, tlocrte sa tehničkim detaljima. Vrijeme za pitanja iz publike koristi se za suštinske stvari. Tada je nastao problem. Uzdržljivo i nevoljko dobijen je jedan formalan i izbjegavajući odgovor. Bivšem gradonačelniku Srebrenice Besimu Ibiševiću je čak oduzeta riječ, sa ponudom na servirano piće i mezu, uz saopštenje da se tamo još može međusobno popričati. Atmosfera je nakon toga postala veoma neprijatna i napeta. Kod očigledno nepoželjnih pitanja vođa projekta iz PAX-a, izbačen iz svojih papuča, okrenuo je leđa svom sagovorniku. Naravno, bio je to jasan dokaz nemoći. Sramotno, ovakvo reagovanje prema najvažnijim učesnicima: preživjelim. Po odlasku iz ambasade ništa pametniji nismo bili.

Kasnije, 12. novembra 2014., primila sam jedan poziv za razgovor sa ambasadorom BiH Ahmetom Halilovićem u Den Hagu. Ambasador je također preživjeli Srebrenice. To se uvažava. Bio je to prijatan razgovor, našu zabrinutost je dijelio. (Kako se kasnije pokazalo bio je redovno obavještavan o realizaciji projekta, ali je, očigledno, tu informaciju trebao za sebe zadržati...).

U WOB-dokumentima navedeno je greškom da je 'Prezentacija projekta za Holandsku NGO Politički komitet Stari Most (PCSM)'⁴; bila u novembru 2014. – ustvari bila je 2. decembra 2014. u kancelariji PAX-a u Utrechtu.

Stvoren je utisak da je PAX pozvao Stari Most na prezentaciju. Ništa od svega toga nije bilo. Stari Most, koji se u međuvremenu riječima i pismom kritički osvrnuo prema PAX-u zbog agresivnog i odbijajućeg držanja, je isti na ovaj razgovor prisilio. Opet su izloženi poznati listovi, tlocrti i tako dalje. Na nepoželjna pitanja nije odgovoreno ili je dat devijantan odgovor. Kako u dokumentaciji tako i u usmenom obrazloženju bili smo višestruko konfrontirani sa dominantnom ulogom Holandskog bataljona, zbog čega smo se i plašili – vidjeti porijeklo izvora finansiranja...

O porodicama žrtava nije bilo riječi. To se moralo tražiti. Neko je od nas zbog toga bio bijesan. Ipak se radi o njima? To je čak jedna od polaznih tačaka programa. Ispada da su to bile samo prazne riječi? Plašimo se da jesu. Za vrijeme sastanka ništa nije razjašnjeno. Nakon toga PAX je zatvorio vrata za Stari Most.

U jednom od dokumenata nalazi se nešto posebno: 'Kontakti M.B. (Autor izložbe –JvW) sa preživjelim Srebrenice koji žive u Holandiji.' Ko su preživjeli i šta je razgovarano, želim još provjeriti.

U WOB-dokumentima iz polugodišnjeg izvještaja se dalje citira: ‘Ambasador Bosne i Hercegovine u Holandiji i predsjednik Platforme BiH i Udruženja preživjelih Srebrenice u Holandiji bili su redovno informisani o glavnim aktivnostima Programa.’¹⁵

Ponekad se takođe javljao ‘predsjednik Platforme BiH’ da je obavještavan. Jedno saopštenje koje se redovno ponavljalo 2014., 2015. i 2016. U izvještajima se Stari Most ne spominje više od 2. decembra 2014. To su ljudi koji sa svojom pouzdanošću, poznavanju poslova i prijateljstvom sa stotinama Srebreničana u Holandiji samo klipove stavljaju u točkove prestižnog projekta MCP-Srebrenica, a koji mora da se nastavi. Uz vrući dah ministarstava u vrat.

U jednom od izvještaja pojavilo se jedno specijalno obavještenje:

‘Neke druge holandske grupe u Holandiji (Koje? Stari Most je sigurno jedna od onih nezgodnih – JvW) [...] osjećajući da one nisu bile dovoljno uključene u pripremljenoj fazi programa – dovelo je do izvjesne iritacije [na] njihovoj strani [...] Mi smo ih pozvali (Mi znamo da nije bilo poziva – JvW) za učešće u raspravi o nekim sadržajima koji se odnose na date aktivnosti, ali smo objasnili da temeljne promjene programa nisu ni poželjne niti potrebne.’¹⁶

‘Mi smo bili suočeni sa nekim negativnim publicitetom i reakcijama pojedinih holandskih grupa koje u Holandiji rade na Srebrenici (Pripada li Stari Most opet njima? – JvW). U periodu izvještavanja redovno smo ih obavještavali (Ovdje ima štošta da se objasni! – JvW) u tom pogledu održan je jedan plodan i konstruktivan radni sastanak sa Platformom BiH [...]. Međutim, naši ključni partneri su oni u BiH i ne postoji razlog za promjenu strukture donošenja odluka.’¹⁷

Dvema porukama u posljednjim rečenicama dajem posebnu pažnju. Ovdje možda leži ključ problema za isključenje: ti si preživio Srebrenicu ili neki drugi dio Bosne i tražiš izbjeglištvo u Holandiji. Lijepo, ali to ti se više ne računa. Dođe jedna delegacija MCP u cilju orijentacije u Holandiji u vezi sa obukom i izgradnjom kapaciteta, tada im se možeš pridružiti (dobro za izvještavanje). Otvarati usta je besmisleno, šef PAX odlučuje! Svoja organizacija je prva, ali ipak potčinjena velikom šefu u Den Hagu.

Izvještaj govori više puta o ‘početnim sastancima u Sarajevu’. Zvuči napeto! Kakvi su to sastanci? I svi ti ‘stakeholders’? Šta znači ta riječ? Kos u oni?

Ponekad se smijem debelom maskiranju (ako kasnije ipak pronađeš imena) i misteriozna lica čiji izgled u WOB-dokumentima biva otkriven, na primjer onog veoma značajnog i poznatog fotografa... Sem napetosti to je i smiješno.

Jedna od tema Srebrenica–izložba u Potočarima odnosi se na ‘Relaciju Holandija-Srebrenica’. Izvještavanje o tome je nedovoljno i selektivno. Ko je, na primjer, dizajnirao Sjećanje na Srebrenicu u Den Hagu, koje se održava godišnje 11. jula? Na jedan broj značajnih događaja koji se odnose na ovu realciju nije poklonjena pažnja. Vjerovatno zbog nedostatka znanja od strane vođe projekta i njegovih saradnika. Time su propustili jednu veliku priliku.

---

3. WOB-dokumenti: Vidjeti www.sgtrs.nl/documenten/museum str. 29.

4. *Ibid.* str. 425.

5. *Ibid.* str. 426.

6. *Ibid.* str. 338.

7. *Ibid.* str. 430.

NALJEPNICE U DOKUMENTIMA WOB

MALVERZACIJA! KORUPCIJA!

Iz dokumenta o ocjeni aktivnosti: 'Opisati rizike (izričito imenovati rizike malverzacija i korupcije).'⁸

Na ovim stranicama je tekst skoro u cijelosti zatamnjen. Prelijepljen. Vjerovatno se radi o posebno osjetljivoj materiji. O ovome mi ništa ne znamo..

Takođe je zatamnjen jedan veliki broj imena ljudi, mail-adresa i telefonskih brojeva.

Radi 'zaštite privatnosti lica' i tako dalje. Ipak system nije zatvoren: na drugim stranicama su imena odnosnih osoba jednostavno vidljiva!

---

⁸. *Ibid.* str. 191-195.

SAVJETODAVNI ODBORI

SAVJETODAVNA TIJELA, USPOSTAVLJENA RADI 'HOLANDSKE KONTRIBUCIJE DRUGOJ FAZI MEMORIJALNOG CENTRA POTOČARI'

Holandski Savjetodavni odbor, uspostavljen u oktobru 2014.:⁹

jedan političar
jedan bivši general
jedan vojni historičar
jedan istraživač (iskusan)
jedan član NGO (bez Srebrenice, ali sa iskustvom Srbije)
jedan bivši ambasador Holandije u Sarajevu

...zaboravljeno je predstavnika preživjelih u Holandiji pozvati?

U međuvremenu mi je postalo poznato da su se neki članovi Savjetodavnog odbora iz Holandije na pola projekta povukli.

Bosanski Savjetodavni odbor (jednostrano sastavljen) uspostavljen u februaru 2015.:

jedan član direkcije MCP (Memorijalnog centra Potočari)
jedan član direkcije MCP, u ime vlade BiH
direktor MCP
jedan član osoblja MCP, Odjelenje za međunarodnu saradnju

... zaboravljeno je da se pozove bosanski predstavnik preživjelih?

Napomena: 'Oba savjetodavna odbora će prioritarno savjetovati PAX'.¹⁰ Savjet i informacije tek tako međusobno razmijenjivati? Ni govora: sve prvo Šefu PAX-a. Ništa nekontrolisano nije dozvoljeno.

---

9. *Ibid. str. 468.*

10. *Ibid. str. 611.*

AUTENTIČNOST!

MUZEJ HOLANDSKOG BATALJONA

11. juli 1995. u Bazi Trećeg holandskog bataljona u Potočarima

Kad smo stigli u Potočare, gdje je bila baza UNPROFOR-a, ušli smo u fabriku. Mislili smo da smo tamo bili sigurni. Tamo je bilo toliko mnogo ljudi da nisi mogao naći jedno mjesto da sjedneš. Tad smo vidjeli vojnike UNPROFOR-a, ali je bilo mnogo više četnika (Srba). Vidio sam kako odvođe ljude iza fabrike i da se bez tih ljudi vraćaju nazad. Mi smo tražili pomoć ali pomoć nije došla. Te noći su stajala vozila, oklopna vozila UNPROFOR-a sa upaljenim svjetlima. Nismo mogli spavati i gledali smo kako sve više ljudi odvođe. Uzvici, o ti uzvici u tamnoj noći. Taj plač, neću nikad zaboraviti.

Jedna beba je plakala, majka je nije mogla utišati. Tad je prišao jedan srpski vojnik i rekao: 'Umiri to dijete! Ako to ti ne uradiš, ja ću, zauvijek!' Zatim je uzeo nož i usmratio dijete u rukama njegove majke. Majka je tada sebi život oduzela.'¹¹

'Autentičnost je presudna'

'Obje strane [MCP / PAX] drže se principa autentičnosti.'

Naš čovjek u Sarajevu, ambasador Kraak, je glasnogovornik Ministarstva odbrane i Ministarstva spoljnih poslova kada u aprilu 2014. piše: 'Prva polazna tačka je autentičnost.'

Nastup: 'Obnova prostorija u bivšoj Komandi Trećeg holandskog bataljona. U namjeri da istaknemo autentičnost zgrade nastojati ćemo da koristimo što je moguće više autentične materijale. Nadamo se da će Ministarstvo Odbrane biti u mogućnosti da odgovori na specifična pitanja i da isporuči specifične objekte / proizvode korištene od strane Holandskog bataljona u 1994-1995. Uz pomoć Ministarstva nadamo se da ćemo biti u stanju da obnovimo posebno kancelarije komandanta Karremansa i zamjenika komandanta Frankena [...].'¹²

PAX, Westerbork, gospodin ambasador, savjetodavni odbori i tako dalje: ha! Ovdje leži vaša šansa! Ministarstvo odbrane će dostaviti 'specifčne objekte koje je koristio Holandski bataljon 1994-1995!'

'Nestale' fotorolne!!! Zgrabite ih! One leže negdje na polici! Media! Publicitet! Cijeli svijet dolazi da gleda! Ali ne, preplašeno se šuti, sst.... bolje je o tome ništa ne govoriti, jer oni tamo u Den Hagu bi se mogli naljutiti! I onda te pare...

Specijalne atrakcije: soba komandanta Karremansa! (Zar nismo tog siromaha trebali dovesti iz njegovog španskog odmarališta da njegovu vlastitu sobu ponovo posveti? Autentičnost osigurana!) I ona od zamjenika komandanta Frankena. Lično najodgovornijeg za izbacivanje iz Baze brata i oca prevodioca Hasana Nuhanovića koji su potom bili ubijeni. Gnusno! Kakva atrakcija.

Svi se trude da tamo nešto lijepo naprave. Snažni momci Holandskog bataljona se zabavljaju na svim frontovima. Režu, tešu, zidove ravnaju, kreče, grafiti se takođe odmah malterišu (o, strah, iste su upravo htjeli sačuvati, ali nema potrebe, srećom ima još par žestokih primjeraka koji su ostali sačuvani!): Stolari imaju puno posla sa svim tim ormarićima koji na vrijeme moraju biti gotovi. Oni si za fotografije. Ne zaboravi ormar za odjeću! Za stvarčice Trećeg holandskog bataljona: jedan ispoliran plavi šljem, plava kapa, jedna očišćena uniforma. Drangulije.

Onda je to urađeno. Šta mi dobijamo, taj dokumentarni film da gledamo, da vidimo? Ima li IKEA novi poslovni prostor u Potočarima? O kakvoj autentičnosti se opet radi ovdje? Proces gubljenja pamćen-

ja je brz, to je poznato. Samo nije kod onih na koje se 'prioriteno' u ovom muzeju mislilo. Za koje 11. juli 1995. ostaje dnevna stvarnost. To takođe vidimo u dokumentarcu. Na slikama kroz obilazak novog muzeja ne vidim ništa više od one autentičnosti, koju svako ko je s tim bio suočen do grla nosi. Radi li se o neupućenosti u nacionalnu tragediju Srebrenica u kojoj tvorac igra trikove? Vi ste zaista istoričar, prebaciti se u intenzitet događaja zahtijeva posebne vještine i mnogo empatije. Ili su to morali možda uraditi sa znanjem posljednjeg trenutka.

Upućujem na jedan drugi dio baze Holandskog bataljona, centralnu salu, Black Box (Crnu kutiju) koja je - nedirnuta ostala - već prije mnogo godina tako je bila uređena da se u njoj preživjeli mogu prepoznati, i mnogi, mnogi (strani) posjetioči, jednu sliku imati koja užasnu stvarnosti približava; dah ti se oduzme. Od jedne stvarnosti koju mi, koji to nismo doživjeli, takođe PAX i Westerbork i Holandska ambasada, funkcioneri MIP-a (Ministarstva inostranih poslova) i Odbrane, kreator izložbe, Holandska savjetodavna grupa, istoričari i tako dalje, u nama ne pobuđuju bilo kakvu ideju. Zato sam u kratkim fragmentićima, uzetih iz mora jada, svjedocima dala da sami za sebe govore. U susjedstvu Black Boxa nalazi se prostor za ostavljanje potpisa u Knjigu sjećanja. Jedan ritualni prostor. Potpisivanje, na ovom mjestu: je ritualni čin.

'Nikada više Srebrenica!'

---

11. *Bog plače. Dokument Srebrenica, Jehanne van Woerkom, 2005.*

12. *WOB-dokumenti. Vidjeti www.sgtrs.nl/documenten/museum str. 38.*

OSMATRAČNICA FOXTROT

Između službenim jezikom upakovanog izvještaja o usponima i padovima realizacije Muzeja Holandskog bataljona postoji jedna pirovska priča. Službenim jezikom zabilježeno kao ostalo. Ali za dobrog slušaoca... Kay, gdje su filmske slike ove ljepote?

Osmatračnica Foxtrot je jedna od osmatračnica Holandskog bataljona, koje su izgrađene duž granice sigurnosne zone 1994-1995, enklave Srebrenica. Prilikom prodiranja srpskih trupa Treći holandski bataljon (Dutchbat III) zbrisao je u kukavičkom povlačenju.

Stanovništvo, očajno, jer nije više bilo zaštićeno, pokušalo je to zaustaviti. ('Mi smo izdati!' vikao je Senahid.) Bačena je jedna granata koja je ubila jednog od holandskih vojnika. Tako je Foxtrot za Holandski bataljon dobio jedan dodatni značaj.

Priča počinje u saopštenju za štampu PAX-a od 3. jula 2014.: '...takođe će uz pomoć veterana Holandskog bataljona biti obnovljena jedna stara stražarnica i jedna osmatračnica u brdima (Foxtrot)...' Šta sada? Obnoviti simbol holandskog kukavičluka? I na njega mora tada mjesno stanovništvo dan i noć gledati i podsjećati se? Ko izmišlja tako nešto!? Ali ne, ništa loše za Holandiju. Veterani Holandskog bataljona izgledaju 'voljni' pa čak i 'željni' da podmetnu svoja ramena. Lijep projekt!

U julu 2014. Kamp Westerbork i Holandski bataljon vrše istraživanje. To se zove Foxtrot-terensko ispitivanje. Zatim se održava dva puta sastanak sa vlasnikom terena, gospodinom N. To je bilo 'vrlo teško', kaže se u izvještaju. Sin gospodina N. je doveden. Sa njim je takođe teško.¹³

U aprilu 2015. PAX ide da stvori uvid na terenu, udružen sa 'Expertima holandskog memorijala' (imamo li mi iste, i ako imamo, ko su oni?). Posada koja će praviti dokumentarni film, može takođe da se pridruži! Jesu li sve dobro vidjeli? Ne, jer u maju 2015. scena se ponavlja. Ovog puta u pratnji Holandskog bataljona!

Biće teško: gospodin N. ne želi da razgovara sa PAX-om o prodaji zemljišta za Foxtrot... Zato PAX-ov vođa projekta traži podršku sina N. On kaže da je otac jako ljut i izfrustriran jer UN nisu učinile u vezi nadoknade štete, učinjene postavljanjem osmatračnice Foxtrot. Kasnije u maju 2015. bio je još jedan telefonski razgovor sa sinom, nikad se ne zna. Ništa ne pomaže! Tada još jedan pokušaj kod velikog brata, UN, kancelarija u Sarajevu. Očigledno, oni će to razmotriti. Ponovo jedno izviđanje terena: Nećemo dozvoliti da nas izbace sa terena!

Negdje u izvještaju se čak pojavljuju i najviši krugovi.¹⁴

Ministrica Odbrane Hennis se pojavljuje! Ona poziva Inostrane poslove da učine sve što je u njihovoj moći da se dođe do zemljišta za Foxtrot. Ali, čak i sa najvišeg nivoa, gospodin N. nije impresioniran. Bilo je i ostaje 'Ne'!

Može li možda rođak g. N. dobro obaviti posao? Odgovor: 'Vlasnik [...] nije želio da se sretnemo', kaže izvještaj. Ipak, jedna svijetla tačka: dobar kontakt sa sinom i rođakom!

Hura. U međuvremenu je javljeno iz Ambasade Holandije i kancelarije UN u Sarajevu da od kupovine zemljišta nema ništa. Ali naše ljude u komandi Holandskog bataljona ne možeš uhvatiti u jedan škripac. Novi plan. Da predložimo gospodinu N. da bar jedan komadić njegove zemlje očistimo i zatražimo dozvolu za postavljanje jedne velike ploče sa informacijom o ovom tako opterećenom mjestu. Na istoj će takođe biti navedena smrt našeg jedinog vojnika Holandskog bataljona Raviva.

'Imate li ih sada ponovo? Zar nisam možda bio jasno?' morao je gospodin N. pomisliti, kada je vođa projekta iz PAX-a u martu 2016. došao sa svojim posljednjim, ugnjetavajućim pitanjem. 'Sad je toga dosta!' Gospodin N. plamti od bijesa i prijeti da će svakom glavu manjom napraviti. Vođa projekta ponire. Po drugi put jedno klevetničko povlačenje Holanđana. Kakva šteta: Osmatračnica otpada

a mi smo je htjeli izgraditi...Imali smo dobru namjeru...Jer 'Foxtrot može imati posebnu obrazovnu vrijednost' kao obiman turistički cilj i kao mjesto sjećanja...I ako od toga takođe napravite turizam i mir, trebalo je sasvim da uspije? Uostalom 'Turistički i ekonomski razvoj je jedan od četiri prioriteta politike Holandske vlade u Srebrenici.' Turizam i ekonomija: dva isprepletana pojma, jedan cilj: ekonomski interes.

Komemorativni znak je konačno postavljen, izvan zemljišta gospodina N.

Moju pažnju je privukla činjenica da su prema WOB-dokumentima Holanđani, koji su bili zaduženi za muzej, bili sigurni da su se međusobno poznavali unutar zidina komande bivšeg Holandskog bataljona. Kad su izašli napolje, stvari su krenule pogrešno. Vidite moj izvještaj. Ovdje je jedan autsajder glavni lik; koji ne dozvoljava da mu se svijest pomuti, koji se ne klanja novcu ili bilo čemu drugom. Ko odbija da likuje u pobjedi. Kompliment!

---

13. *Ibid.* str. 258, 260, 275, 285, 286, 306, 431, 461 i 462.

14. *Ibid.* str. 582.

IZGRADNJA KAPACITETA!

'Mirovna organizacija PAX u tijesnoj saradnji sa Kamp Werborkom brine se za obučavanje vodiča i zaposlenika Memorijalnog centra Potočari (MCP). Obje organizacije obezbjeđuju već više od 10 godina korak po korak razvoj Memorijalnog centra', naglašava saopštenje za štampu PAX-a od 3. jula 2014.

Izgleda da su zauzeti time, jer zaista krikovi 'coaching', 'trening', 'stručni sastanak', 'maksimiziranje procesa učenja' itd. su u obilju rasute u preko 600 WOB-stranica. Nedostaje mi saopštenje da je takođe PAX uzet u Program izgradnje kapaciteta: ovdje se ima još štošta naučiti u ophođenju sa 'specifičnim grupama / specifičnim osobama'.

Nazad u Holandiju, jer mi u Holandiji znamo nešto o tome! Naše iskustvo je važno! Kako se održava jedna muzejska kolekcija, kako se odnositi prema specifičnim grupama posjetilaca ('srpski posjetio-ci!'), kako obučavati 'turističke preduzetnike'. Jedan izbor iz aktivnosti obuke: u periodu 2014-2016. su prijavljene česte posjete delegacija MCP Kampu Westerbork, Kampu Amersfort, Muzeju otpora Amsterdam. One učestvuju u "sastancima" 'događajima'. U martu 2016. može se čak jedna grupa od osam preživjelih Srebreničana ('preživjeli') pridružiti članovima Odbora MCP! U međuvremenu, naravno, česta je mail i telefonska komunikacija između MCP i Westerborka. I, za sigurnost: 'Kamp Westerbork i MCP stručnjaci / vodiči ostaće u stalnom kontaktu i izmijenjivati svoja iskustva takođe u budućnosti.'¹⁵ Sada je olakšanje! Konačno, ohrabrujuće saopštenje da je sve 'uspješno realizovano' i da su čak 'troškovi nešto manji od planiranih [...] (relativno jeftinije karte)'. Dobar čar.

Lična zapažanja: Nisam čula ništa o vlastitoj bosanskoj stručnosti o ovom pitanju. Ko zna je li tamo čovjek upućen. Kao sto je Muzej Opsade Sarajeva, u svoj svojoj opresivnoj jednostavnosti, sa minimalnim budžetom: bez gnjavaže sa vodičima, u tišini posetilac gotovo doslovno doživljava užasnu tragediju. Ili Galerija Srebrenica, takođe u Sarajevu. Predivna, intenzivna, profesionalna i inspirativna. Ili muzej Srebrenica u Visokom koji niko ne zna - to je neodoljivo; bez vodiča, slike govore. Takođe realiziran uz minimalna sredstva i gdje sam mislila: neka se Holandija vrlo brzo spakuje sa svojim muzejom u Srebrenici i njenim mukama sa izgradnjom kapaciteta. Sve više sada znam o milijunima koji lete iznad stola i kroz WOB dokumente, debele plate, međusobnu buku i napetosti. Aroganciju onih koji su projekt dobili.

---

15. Ibid. str. 430.

TURIZAM I MIR!

‘Jasno je da MCP ima turistički potencijal [...]. Opštinska Turistička agencija je dobro uvjerena u to i ima promociju MCP kao jedan od [svojih] ključnih fokusa. [...] ‘Memorijalni turizam’ treba [će] se povezati primarno sa drugim turističkim potencijalima. [...] Gradonačelnik i predsjedavajući Skupštine opštine su dali punu podršku ovom projektu. Ključno pitanje je kako osigurati da ljudi koji dođu u posjetu MCP odluče da ostanu još jedan ili dva dana da uživaju u tom kraju (njegovoj prirodi, lokalnim proizvodima, kafeima i malim restoranima). [...] Turistički i ekonomski razvoj je jedan od četiri prioriteta politike Holandske vlade u Srebrenici.’¹⁶

‘Seminar Turizam i mir će dovesti jedan selektivan broj eksperata u Srebrenicu, posebno onih aktivnih na polju povezivanja ‘normalnog’ turističkog razvoja sa ‘memorijalnim turizmom’. (Holandski doprinos Memorijalnom centru Potočari u drugoj fazi)

MCP kao izlet? I to takođe. Holandija je u Srebrenici pukla u kukavičkom povlačenju 11. jula 1995. godine, predala stanovništvo koje je trebala štititi srpskom agresoru: generalu Mladiću i njegovim privrženicima. Posljedica: najveći genocid nakon Drugog svjetskog rata na području Evrope. Holandska vlada, sa problemom kratkotrajnog pamćenja, sada ima hrabrost da podstiče ‘turizam i ekonomski razvoj’ u tom napaćenom gradu – koje čak smatra jednim od njenih udarnih tačaka! MCP kao magnet, prijatno i pristupačno napravljen za grupe od kojih se takođe očekuje da dobro jedu, piju i spavaju. Srebrenica je otključana. Magična riječ ‘mir’ čini ostalo.

Turizam po planu mora pobjeći u prekrasnu prirodu. U istu prirodu koja je primila 15.000 ljudi, žena i djece kada su 11. jula 1995. izbjegli iz Srebrenice. Pucano, bombardovano hemijskim oružjem, izgladnjelo, ranjeno i ubijeno, a samo sa 5.000 izbjeglica su uspjeli stići do sigurnog područja. Kuda to može voditi, poznati su primjeri: hamburgeri i autoportreti u Auschwitz-Birkenau, veselo skakanje preko stijena spomenika holokausta u Berlinu.

Prije mnogo godina u Sarajevu sam vidjela jarko obojene listiće koji su podsticali putovanja autobusima za Srebrenicu. Jedan dan vani. Radije dva dana. Uz hranu i spavanje: **genocid je eksploatisan.**

---

¹⁶. Ibid. str. 14

PREŽIVJELI (MAJKE SREBRENICE)

Program zahtjeva za dizajn Muzeja Holandskog bataljona više puta i svečano je izjavljeno da je MCP prvenstveno muzej u kojem se govori o priči preživjelih. Međutim, na više od 600 WOB-stranica, ova grupa se jedva spominje. To se uglavnom odnosi na Holandski bataljonu, savjetodavne odbore, zainteresirane strane (?), stručnjake, posebno na voditelja projekta i 'vrlo poznatog i važnog fotografa'. O preživjelima Srebrenice misli se na prilično homogenu grupu, članice Udruženja majki enklava Srebrenica i Žepa. Majke su se pojavile samo jednom u WOB-dokumentima, nikad navedene njihovim imenom, kao dio grupe za izgradnju kapaciteta. Što je naravno gotspe. Ko je više upoznat, ko sve zna, sve iz drame-Srebrenice, ko čuva događaje u dubini svoje duše?? PAX, Westerbork, ambasadori, vojnici Holandskog bataljona, ministri, savjetnici – skromnost vam svima odgovara!

Veliki je trenutak kada se od majki traži da dođu u MCP da vide dizajn muzeja. Ali tek nakon što su prije njih bile druge uključene organizacije (pripadnici Holandskog bataljona) i svoje mišljenje dali. Jedna od prostorija je privremeno namještena. MCP se trese od uzbuđenja: Šta će one misliti? Vidjela sam događanja u dokumentarcu. Reakcije majki bile su za očekivanje: žestoke, ljutite, razočarane. Kad su žene otišle bilo je olakšanje u odboru. Gospođa odgovorna za dizajniranje: 'To je bio pomalo jedan lonac sa kipućim mlijekom?' I: 'Sad sam ga imala stvarno malo previše!'

Na primjer Munira Subašić, koja je morala da sahrani posmrtno ostatke svog sina, samo dvije kosti, u Potočarima. Kada Hotić, čiji su svi muški članovi porodice nestali. Majke koje su bile dio grupe, ali su umrle ili su bolesne (od bijede, dodala sam)...i tako dalje, i tako dalje. 'Lonac sa kipućim mlijekom...'

Vođa projekta PAX nije ostavljen bez izazova sa jednom analizom nakon odlaska delegacije majki: 'Šta god mi uradimo; to nikad nije dobro!' Ipak, voditelj projekta i njegovi 'stručnjaci' uopšte ne mogu odrediti sadržaj izložbe! Procitajte: 'MCP je primarno mjesto preživjelih. Gdje i kako se mogu ugraditi višestruke naracije uvelike će odrediti oni', jesu li to MCP i PAX ikada objasnili, po nalogu Den Haga i nakon mnogo rasprava Starog Mosta.

Dokumentarac, inzumiran na posjetu majki, koje kao posljednje mogu muzej ocijeniti, pokazuje naime da za voditelja projekta i dizajnera majke predstavljaju težak, ako ne i neprijateljski element slavnog projekta koji prelazi njihove planove. Šokantan spektakl, koji čini suštinu naših tamnosmeđih sumnji o muzeju Holandskog bataljona. Prepreka koja se mora uzeti. Teški, oni preživjeli.

27. juna 2017. sreća sam majke u Den Hagu, povodom njihove tužbe protiv države Holandije.

Na pitanje o njihovom mišljenju povodom u međuvremenu otvorenog muzeja samo su zabrinuto i obeshrabrujuće mrdale glavom. Pitala sam dalje. Samo su stavile prste na svoja usta u namjeri da kažu: 'Bolje ja da o tome ovdje ne razgovaramo!'

MEZARJE POTOČARI

Sa 20.000 preživjelih sam u konvoju od više stotina vozila na putu za Potočare. Danas, 11. jula 2004. biće sahranjen Fatmir Ademović, zajedno sa 338 drugih identifikovanih ubijenih Srebrničana. Fatmir je najmlađi: 15 godina, pronađen u rijeci Savi sa prostrijelnom ranom na grudima. Teren mezarja nalazi se preko puta bivše baze holandskih plavih šljemova: ogromne fabričke hale u kojima su u julu 1995. desetine hiljada izbjeglica iz Srebrenice tražile njihovo utočište. Gdje su muškarce na kraju od žena i djece razdvojili i koji se nikad više nisu nazad vratili.

Žestok bijes... Ali licem u lice sa suznim licima preda mnom, moj se bijes također smiruje. Sa teškim, hladnim srcem, zbunjena i užasnuta krećem se dalje. Tuga se ne može opisati. Da bi ipak nešto učinila sjednem ponekad na zemlju pored nekog zajedno na ivicu iskopanog mezarja. Jedan naspram drugog. Šuteći zurim na zeleni sanduk u dubini. U jednom pokušaju da podijelim tugu.

Preko ogromne zaravni je spuštena neka čudna tišina. Ništa se ne čuje sem zemlje sa lopata koja tupo i teško udara i obrušava se po 337 (of 8?) kovčega. Zemlja se tresce. Udarci se odbijaju od bivše baze Holandskog bataljona sa druge strane i od brda gdje su se drame odvijale. Tupi udarci u našim glavama. Povremeno se čuje vrisak, prigušeno jecanje, iznenadno kretanje ljudi, od kojih je neko pao u nesvijest, pa se odnosi sa terena.¹⁷

Nema ni riječi u WOB-dokumentima o mezarju Potočari, vječnom mjestu smiraja za hiljade pronađenih i onih koje još treba pronaći u masovnim grobnicama posijanim oko Srebrenice. Mezarje pripada najznačajnijim i najvećim memorijalnim mjestima u Evropi.

Ali ne, relacija između bivšeg logora i ove svete zemlje od strane Holanđana nije uspostavljena. Previše je zahtjevno. Ormari, fotografije, pronađeni predmeti iz 1994-1995., tekstovi i plavi kačket; čovjeku su već pune ruke. Upravo smo to stavili pod kontrolu. Hiljade mrtvih, s druge strane? 'Tu krivicu će Holanđani za uvijek sa sobom morati nositi', kaže Munira Subašić 2017. pred sudijama u tužbi Majki protiv države Holandije. Ali projekt PAX-Westerbork i Kraljevine Holandije ne govori o tome. Projekt se tu ne može koristiti. Pogotovo ne oni koji za to snose odgovornost.

---

¹⁷. Bog plače. Dokument Srebrenica, Jehanne van Woerkom, 2005.

DOKUMENTARNI FILM

BORBA ZA MUZEJ SREBRENICA

Režiser Kay Mastenbroek je pratio osnivanje Muzej Srebrenica u Potočarima tri godine. Dokumentarni film je napravljen po nalogu KRO-NCRV, 10. jula 2017. ga gledalo 188.000 ljudi.

Bila sam na dvije prezentacije: u Museon-u u Den Hagu 1. jula i Muzeju otpora u Amsterdamu 9. jula.

Museon je imao slabiji odziv: članovi Starog Mosta i članovi porodice režisera. Za Stari Most naknadna rasprava sa režiserom bila je jedno otkrivenje: u svojoj otvorenosti pričao je Kay o svom ličnim nalazima, kako je on doživio i ocijenio situaciju za vrijeme njegovog angažmana u Potočarima. Na otvorenost o ovom MCP- projektu ipak nismo navikli. Dakle, čini se da je moguće da imamo normalan razgovor o ovom očigledno teškom predmetu?

Kakvo otkriće...Bili smo šokirani da je Kay-u u nekim trenucima bilo zabranjeno da snima. Da je on tako nešto prihvatio to nismo razumjeli. Takođe je bilo čudno da Majke još nisu vidjele taj dokumentarac. Objašnjenje za to može biti da se 'Holandski titlovi ne razumiju...Ali titl je na Engleskom', prema Kay-u. 'Majke ne razumiju Engleski', kažem. Možda će se pojaviti još jedna vrzija na Bosanskom, pretpostavlja on. Ali to je preskupo...

Do nedavno ni Hasan Nuhanović, koji govori Engleski, nije vidio dokumentarac.

Skup u Muzeju otpora u Amsterdamu bio je veoma dobro posjećen, uglavnom od meni nepoznatih ljudi. Možda je postojala podrška Muzeju otpora. Prisutni su ostavili utisak da su bili veoma zainteresovani, jasno informisani o događajima od 11. jula 1995. i njihovim posljedicama. Nastavak razgovora bio je nasilan. Prsti su stavljeni na bolna mjesta. Posmatrala sam svojim očima, a uši su sve snimile; ovo je bilo fantastično, ta involviranost! I poznavanje tragedije Srebrenice. To bi bila jedna korisna ispitna grupa za sondiranje muzejskog projekta!

Za vrijeme Marša mira 11. jula ove godine u Den Hagu razgovarala sam sa mnogo, mnogo Srebreničana. Nepitani ispostavilo se da su mnogi gledali TV prezentaciju dokumentarca. 'Jehanne, svi smo ljuti!' Nisam išla dalje, ali je ovo bilo jasno: Takođe ovi Srebreničani nisu znali ništa, svuda su držani po strani, i sada se osjećaju uvrijeđeni.

OTVARANJE

Veliki dan: 9. februar 2017.!

'Izložba je zvanično otvorena 9. februara 2017. [...]. Prve reakcije su bile pozitivne do vrlo pozitivne, od strane preživjelih Srebrenice, prisutnih veterana Holandije, diplomata i Bosanskih, Holandskih i međunarodnih medija.'¹⁸

Sve je finansijski omogućeno od strane Ministarstva Odbrane i Inostranih poslova, kanalizirano preko Holandske ambasade u Sarajevu. Bilo je oko 200 gostiju prisutno.

Predstavnici Bosanske krovne organizacije Platforma BiH, Udruženja preživjelih Srebreničkog genocida '95 i Stari Most primili su poziv u posljednjem minutu, sve platiti iz vlastitog džepa (centi od projekta su potrošeni?). Međutim, budžeti ovih gostiju nisu bili dovoljni, osim toga nije bilo više moguće u posljednjem trenutku organizovati jedan let za Sarajevo ili Tuzlu. Svi letovi su bili bukirani. Šefovima projekta je dobro došlo da niko od nas nije mogao biti prisutan? Mi se sada dakle moramo pripomoći saopštenjima ambasadora Kraak-a putem WOB-dokumenata:

'Opšti cilj programa definisan je na sljedeći način: 'Dobro utemeljen, osposobljen i profesionalan Memorijalni centar Potočari (MCP) šalje snažnu 'nikad više' poruku svijetu, koristeći višestruke pripovijesti u podršci ove centralne poruke...'¹⁹ Ovaj cilj je u velikoj mjeri postignut.'

Vođa projekta PAX šalje 30. marta 2017. Ambasadi Holandije zahvalnost: '...usljed naše konstruktivne i bliske saradnje uspješno smo završili ovaj projekt'.²⁰

U jednom posebnom kadru izvještaja, na stranici o otvaranju Muzeja, PAX spominje ogroman značaj vlastite organizacije za Srebrenicu. Ovaj tekst ostavljam po strani, bilo je dosta! 'Završila sam s tim' – kako reče dizajner izložbe. To se dogodilo na izložbi u Potočarima za vrijeme posjete Majki.

Završila sam s tim, ali sa samo-čestitkama PAX-a

Ali ne, nisam završila s tim svakako. Upravo sam primila Youtube o MCP/PAX-projektu. Liči na jedan propagandni filmić iz bivšeg Istočnog bloka. 'Sve je uspješno i značajno, s puno zadovoljstva, jedan muzej svjetskog nivoa' i tako dalje. Isti traje oko 10 minuta. Čak su i Majke zadovoljne! Ali izgleda da su one snimljene nakon prvog upoznavanja, kada su bile pune očekivanja. Šta se poslije događalo je fiksirano u dokumentarcu. To se ne vidi u ovom PAX /Westerbork / Kraljevina Holandija promotivnom filmiću (Bosanski glas, Holandski titl). Na kraju vođa projekta kaže: 'Sada, tri mjeseca nakon otvaranja stigao sam ponovo nazad sa šest vojnika Holandskog bataljona. Oni su nam se obratili sa željom da vide Muzej. Oni su pod utiskom. 'Šta? Zar ti veliki momci ne mogu samostalno putovati? Vođa projekta PAX vodi terapijske sesije za vojnike Holandskog bataljona u bivšem kampu Holandskog bataljona?'

Za sada, molim vas, držite se podalje od ovog opterećenog mjesta. To nije vaše. To je za mrtve i žive Srebrenice. Ostavite ih na miru!

Posljednja primljena poruka posjetilaca Muzeja Holandskog bataljona: Čini se da Muzej podstiče kreativnost posjetilaca. Oni daju komentar na svoj način. Bilo je i treba očekivati.

---

¹⁸. WOB-dokumenten. Vidjeti www.sgtrs.nl/museum str.413

¹⁹. Ibid. str. 31

²⁰. Ibid. str. 388.

FINANSIJE...

Ing. Johann Grünbauer

Konačno, riječ o finansiranju: budući da se Jehanne van Woerkom s time nije bavila, ovdje slijedi kratak pregled. Dokumenti WOB pokazuju da je jedna subvencija izdata od ukupno 1,232 milion eura. Memorijalni centar u Potočarima u Bosni i Hercegovini je primio 1.249.367,41 KM.¹ To je 639.716,- eura (kurs 1€ =1,953BAM). PAX je primio 659.959,19 eura.² To ne znači, usput rečeno, da se muzej finansirao sa navedenim iznosima. Na kraju krajeva, muzej je koštao mnogo više.

Troškovi u Holandiji ³	
Subvencija Ministarstva inostranih poslova	€ 659.959,19
Subvencija Ministarstva Odbrane	€ 9.622,19
Doprinos Pax i Westerbork (budžetiran)	€ 96.221,89
Doprinos Pax i Westerbork (prekoračenje finansiranja)	€ 221.405,29
Subtotal:	€ 987.208,56

Troškovi u Bosni (faktor konverzija BAM–Euro 1.953)	
Subvencija Ministarstva inostranih poslova	€ 639.716,00
Vlastiti doprinos	€ 9.535,84
Subtotal:	€ 649.251,84
Muzej je koštao:	
total:	€ 1.636.460,40

Nakon dodjele prve subvencije (4. juna 2013.) PAX je tri puta tražio extra subvencije.⁴ Preko stotinu hiljada eura od ovih dodatnih zahtjeva je ispoštovano.

Što se tiče doprinosa PAX-a i Westerborka riječ je o sljedećem: I zглеda kao velikodušan gest to što je PAX iz vlastitih sredstava na raspolaganje stavio iznos preko € 317.000.- Međutim, moramo shvatiti da i PAX i Westerbork u velikoj mjeri finansira vlada. Što se tiče PAX-a, ova organizacija prima iznos od 11,904,750 € godišnje tokom pet godina 2015-2020 u okviru programa 'Dijalog i kontradikcija' ili 'Zalaganje i utjecaj' Ministarstva inostranih poslova. Osim toga, PAX prima još više. Pored donacija, priskače i Nacionalna Lutrija sa potrebnim milionima na račun 'socijalne podrške' PAX-a.⁵ Pomenuti vlastiti doprinos je stoga sitnica za PAX. Usput, i ovo je naravno novac poreskih obveznika!

Ali, ima toga još. Dnevnice zaposlenika PAX-a i Westerborka iznose od € 546 do € 625.⁶ Ovome se moraju dodati i troškovi raznih dodataka. Ako shvatimo da je Bosna siromašna zemlja i da ljudi u njoj žive na djeliću navedenih dnevnica tada je neprihvatljivo da nevladine organizacije poput PAX-a primjenjuju tako visoke dnevnice.⁷ Napominjemo, ovo je projekat namijenjen razvoju Srebrenice.

1. Sa ovim iznosom Memorijalni centar Potočari finansirao je izgradnju muzeja. Dakle 'hardware'.

2. Vidjeti WOB-dokumenta str. 376 ili 382.

3. Vidjeti WOB-dokumenta str. 382, 444 ili 495.

4. Postoje tri revizije (vidjeti na pr. str. 434). Takođe vidjeti str. 325 (druga revizija) str. 376 (treća revizija). U trećoj reviziji od 27. maja 2014. stoji da muzej mora biti završen najkasnije do 15. decembra. Ovaj datum nije ispunjen. 5. decembra 2016. PAX je uspio da dobije od Holandske ambasade četvrtu reviziju: budžetski neutralnu, ali sa odlaganjem do kraja februara. Revizije 1 do 3 odnosile su se na vrijeme i novac; četvrta samo na vrijeme.

5. Dokaz o „javnoj podršci“ je zahtjev koji Ministarstvo inostranih poslova postavlja za odobrenje subvencije u kontekstu „Samenspraak & Tegenspraak“. Ovaj zahtjev je ispunjen ako treća strana osigura najmanje 25 posto prihoda. Sredstva koja obezbjeđuje Nacionalna lutrija poštanskih brojeva Inostrani poslovi vide kao prihod kojim se demonstrira ova 'socijalna podrška'.

6. Vidjeti WOB-dokumenta str. 60. U Excel-listovima su i drugi, doduše ekvivalentni iznosi. Vidjeti, na primjer, stranicu 434.

7. U 2017. plate u Bosni su bile oko četvrtine (neto i bruto) plata u Holandiji.

Vidjeti https://nl.wikipedia.org/wiki/Gebruiker:Greenaday2/Gemiddeld_inkomen_in_Europese_landen

